

TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE CUMHURİYET DÖNEMİ ANAYASALARININ BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNE YAKLAŞIMLARI

Arş Gör. Şevket SAYILGAN
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

BİRİNCİ BÖLÜM : BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE HABERLEŞME ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ANLAMI VE İÇERİĞİ

Günümüzde haber ve haberleşme olgusunu da içeren iletişim kavramını insanlar ve toplumlar arasındaki her türlü bilginin karşılıklı aktarımı olarak tanımlayabiliriz. Buradan da iletişim ve bilginin insanlık tarihi kadar eski olduğu sonucuna varmak yanlış olmasa gerek.

İlk insanlardan günümüze kadar bilginin iletilmesi çeşitli yöntemlerle olmuştur (Duman, Davul, Ulak gibi). Bu yöntemlerle insanlar bilginin sirkülasyonunu sağlamışlardır. Ancak bu yöntemler o dönemde bilgi ihtiyacının sınırlı olması nedeniyle yeterli gözükse bile toplumlar arası ilişkilerin artması (ticaret, Savaş) sonucu yeterli olmamaya başlamış o günün güçlü devletleri kendi haberleşme ağlarını kurmuşlar hatta karşı devletlerden haber alabilmek için bugünün ilk karşı istihbarat örgütlerinin temellerini atmışlardır (İspanya, İngiltere, Roma imp.)(1). Bu arada yazının keşfi, bilginin üretim ve sirkülasyonunda mihenk taşı oluşturduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Yazı ile birlikte bilginin somut varlığı ortaya çıkmış elle tutulur hale gelmesi nedeniyle de değeri daha da artmıştır. Ancak yine de bilgi daha tam anlamıyla toplumların gündemlerinde önemli bir yere sahip olmamıştır(2). Ne zamanki Basın olayı insanlık tarihinde yerini aldı. İşte o zaman bilgide kitleleşmeye toplumsal değerini arttırmaya başladı.

Basın Özgürlüğünün en büyük mücadele dönemi liberalizmin dünyada önem kazanmaya başlaması ayrıca parlamenter rejimlerin kurulması ile birlikte başlamıştır. Bu dönemde demokrasi, insan hakları Hukuk devleti gibi kavramların toplum hayatına girmesiyle, bu kavramların savunucusu durumunda olan basının özgürlük mücadelesi de aynı çizgi üstüne oturmuştur.

Kısacası basın özgürlüğü XIX. yüzyılın sonuna kadar siyasi iktidara karşı

yapılan bir mücadele olarak sürdürülmüş bu dönemden sonra hukuki metinlere basının özgür kalması yönünde hükümler girmişse de daha önceki dönemden farklı olarak bir basın özgürlüğü mücadelesi başlamıştır.. Çünkü sonuçta özgürlüğü vercek olanda, kısıtlayacak olanda siyasi iktidardır. böyle oluncada siyasi iktidarın demokratik temeller üzerine oturması ayrı bir önem kazanmıştır (3).

Bütün özgürlüklerin temelinde yer alan basın özgürlüğünün var olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir. Bunlar : hiç bir kısıtlama ile karşılaşmadan yayın organları kurma, basma ve dağıtma hakkının olması , haber alma, yayma ve yorumlama da özgürlük hakkının olması. Ayrıca basın ile ilgili hukuki metinlerin açık ve net olması yoruma açık olmaması bir diğer şarttır(4).

Batı demokrasilerinde bu haklar XIX. yüzyıl boyunca verilen uzun mücadeleler sonunda ülkelerde bu mücadele halen devam etmektedir. Basın özgürlüğünün tam anlamıyla işlenmediği yönetimlerde demokraside işlenememektedir. Çünkü haber alma hakkı tam anlamıyla güvence altına alınmayınca demokrasinin temeli olan açıklık kavramı büyük bir yara almaktadır. Böylece kişilerin siyasi tercihleri sağlıklı olmamakta ve demokrasi işlemez hale gelmektedir.

I. BASININ TOPLUMSAL HAYATTAKİ YERİ

Yönetenlerin haberleşmeyi (bilgi sirkülasyonu) denetim altında tutma çabası, değişik biçimler ve sınırlamalar altında günümüze kadar gelmiştir. Basın günümüzde halk kitlelerinin değer yargılarının doğrultusunda yayın yaparken bazende rafine kültürün ortaya koymuş olduğu yeniliklere toplumu çekmeye, düzeyini yükseltmeye çalışır. Bunu yaparken antikonformist ve radikal düşünceleride toplumun tartışmasına açar.

Demokrasinin gelişmesi ve toplumların vazgeçilmez yönetim biçimi haline gelmesiyle birlikte demokrasinin organları arasında basının yeri anlaşıldı, ve önemi o kadar farkedildi ki "4. Kuvvet" özdeyişi ile vazgeçilmez konumu belirlendi. Bugün basın özgürlüğü anlayışı büyük önem kazanmış ve korunması için mücadele edilmektedir.

Bu mücadele aslında insanlık tarihi kadar eskidir. Yazının bulunuşundan önce düşüncenin açığa vurulma yolu söz; bulunuşundan sonra el'le yazılmış kitap, mektup, haber mektupları; matbaanın bulunuşundan sonra mevkuteler; daha sonraları ise kitle iletişim araçları olmuştur. Ancak düşüncenin açığa vurulması her zaman yönetenleri rahatsız etmiştir. Böylece de insanlık tarihindeki düşünce ve ifade özgürlüğü mücadelesi başlamıştır (5). XVIII ve XIX. yüzyıllar da devlete karşı sürdürülen söz konusu mücadelenin amacı basına özgürlük verilmesini sağlamaktı. Devletin düşünceyi açıklıyabilme hakkını kısıtlamasına karşı fikirleri ile mücadele

eden yazar ve gazeteciler olmuştur.

1.1 Basının İşlevleri

Demokrasilerin bu vazgeçilmez "4. Kuvveti" olan basın toplum hayatı için çok önemli işlevleri bulunmaktadır.

1.1.1. Haber Verme İşlevi

Basını en temel işlevi haber verme işlevidir. Bu işlevi öylesine önemlidir ki basının varlık nedenini oluşturur. Basın tarihine bakacak olursak geçmişte haber verme tek işlev olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokratik toplumlarda bu işlevin daha da önem kazandığını görmekteyiz. Çünkü açıklık rejimi olan demokrasi de toplumun bütün katmanlarının doğru ve eşit şekilde bilgilenebilmesi rejimin sağlığı için büyük bir önem kazanmaktadır. Yönetenlerin yönetilenlerle en çok yakın oldukları rejim olan demokraside basının haber verme işlevi bu ilişkinin geleceği için bir emniyet sübabıdır.

1.1.2. Denetim - Eleştiri İşlevi

Basının bir diğer önemli işlevi de denetim eleştiri işlevidir. Ancak bu işlevinin geçerliliği demokratik toplumlarda vardır. Başka hiçbir rejimde denetim, eleştiri fonksiyonu demokraside olduğu gibi işlemez ve önem kazanmaz. Bu fonksiyonun sağlıklı işlemesi yönetenler ve yönetilenler arasındaki köprünün kurulmasına yardımcı olacaktır.

Yönetenler yönetilenlerin sorun ve dileklerinden haberdar oldukları müddetçe çözüm imkanı da daha fazla olacak böylece toplumsal uzlaşma ve huzur daha kolay sağlanacaktır.

1.1.3. Kamuoyu Oluşturma İşlevi

Basının kamuoyu oluşturma işlevi son yüzyıl içinde farkedilmiş ve her geçen gün önemi daha iyi anlaşılmıştır. Bunun en önemli sebebidir son yüzyıl içinde demokrasi anlayışının gelişmesi en iyi rejim olduğu konusunda bir konsensusun oluşmasıdır. Şimdi bu iki kavramın birleştiği ortak nokta da şudur : Demokrasi bir açıklık rejimi olmasıyla birlikte bir sivil toplum, örgütlü toplum rejimidir. İşte bu özelliklerin sonucunda örgütlü toplumun oluşmasında en önemli unsur kamuoyu oluşturmaktadır. Çünkü kamuoyu bir toplumun en komplike örgütünün oluşturmaktadır. Kamuoyunun duyarsız ve pasif olduğu bir demokrasi düşünülemez. Kamuoyunun oluşturulmasında, yasatılmasında, geliştirilmesinde basının rolü inkar edilemez bir ağırlığa sahiptir. Bu ağırlıktır ki onu "4. Kuvvet" yapmaktadır. Kamuoyunu uyaracak, oluşumunu sağlayacak güçler basının dışında gelişmeye

başladığı andan itibaren toplumsal faydada tehlikeye düşmüş demektir. Çünkü basın dışında ki güçlerin tarafsızlığı ve belli çıkar çevrelerinin sözcülüğünü yapma olasılığı her zaman güçlü bir ihtimal olarak karşımızda durmaktadır. (Ancak buraya kadar söylediğimiz tezler basının bu çıkar çevrelerinin eline geçmediğini kabul ettiğimiz ortamlar için geçerlidir. Eğer basın bu çevrelerin eline geçmiş ise işte o zaman ondan daha büyük bir tehlike demokrasi için düşünülemez.).

1.2. Demokrasilerde 4. Kuvvet Basın

Günümüz çağdaş devlet üç ana bölümden oluşmaktadır. Yasama, Yürütme, Yargı. Artık devletin bu üç erke sahip olması değil bu erklerin kimler tarafından kullanıldığı önem taşımaktadır. Ancak devlet mekanizması ne kadar kusursuz çalıştırılmasına çalışılсын bu kuvvetlerin dağılımı aksamakta ve bazen tek elde bile toplanmaktadır. İşte ilk olarak Aristonun söyleminde vücut bulan kuvvetler ayrılığı prensibine bu yüzyılın başından itibaren demokrasilerin gelişim ile birlikte bir dördüncü kuvvet daha ilave olmuştur o da "Basın"dır. Basının 4. kuvvet olmasının en önemli sebebi denetim ve eleştiri işlevinin olmasıdır. Ayrıca demokrasinin ayrılmaz parçası olan baskı grupları içinde basının yaptırım kamuoyu oluşturma gücü yönetenler tarafından da 4. kuvvet olarak tanınmasına yardımcı olmuştur. Böylesine önemli bir sorumluluk altına giren basın kendine düşen görevi tarih içinde fazlasıyla yerine getirmiş ve birçok demokrasinin yaşamasında önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. (Ancak basının geçmiş demokrasi karnesinde bazı önemli kırıklarda yok değildir. Demokrasiye destek olacağına demokrasi karşıtı güçlerin elinde maşa olarakta kullanıldığı olmuştur.) Ancak bu fonksiyonu gerçekleştirebilmesi için bazı koşullarında gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Bunlar, düşünce özgürlüğü, düşüncenin serbestçe açıklıyabilme özgürlüğü, Düşünceyi öğrebilme ve toplayabilme özgürlüğü, düşünceyi yayabilme özgürlüğü. Bu özgürlükler olduğu sürece basında "4. Kuvvet" olma özelliğini sağlıklı bir şekilde sürdürebilir. Aksi takdirde demokrasiye sahip çıkan bir basın yerine kişiliksiz ve etkisiz bir basın oluşacaktır. Böyle bir basın oluşması istenmiyorsa yukarıda belirtilen özgürlüklerin hayata geçirilerek basının anayasal güvence altına alınması yönetenler içinde bir zorunluluktur.

2. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ANLAMI

Demokrasilerin vazgeçilmez özgürlüklerinden olan basın özgürlüğü için bir tanımlama yapmak gerekirse "kişinin, düşüncelerini yazılı yada basılı olarak ve devlet makamlarının iznine yada sansürüne bağlı olmaksızın yayması hakkı" şeklinde tanımlanabilir (6) Basın yukarıda da belirttiğim işlevlerini (Haber verme işl., Kamuoyu oluşturma işl.) Yerine getirilebilmesi için özgür olması gerekir. Basın özgürlüğün gerçekleşmesi içinde başka özgürlüklerin hayata geçirilmiş olması gerekir. Bunlar : Düşünce ve Kanaatlerin serbestçe öğrenebilme ve toplayabilme özg., Düşünce ve Kanaatlerin serbestçe açıklayabilme özg., Düşünce ve Kanaatleri

Serbestçe yayabilme özg.

2.1. Basın Özgürlüğünün Gerçekleşmesi için Gerekli Şartlar

2.1.1. Düşünce ve Kanaatleri Serbestçe Öğrenebilme ve Toplayabilme

Haber, fikir ve düşünceleri bilmek ve bunlara ulaşmak hakkı, vatandaşlar için iktidarın yetkilerini nasıl kullandığını bilmeyi ifade ederken basın mensupları için ise haber toplamak hakkını oluşturur. (7)

Devlet işlerinde gizlilik demokrasiyi zedeler. Bilmek ve öğrenmek hakkına yönelen yasaklar diğer özgürlükleri de tehdit eder. Basın özgürlüğün oluşturan unsurlardan birini teşkil eden bu hak da diğer haklar gibi genel güvenlik, milli savunma, adliyenin özgür çalışması ve yayınlamasında kamu yararı bulunmayan özel aile durumlarına ilişkin konularda sınırlandırılmıştır. (8)

Bir haber, fikir veya düşüncenin eleştirilip yazılarak kamuya ulaştırılabilmesi için öncelikle o haber, fikir veya düşünceye ulaşmak ve onu öğrenebilmek gerekir. (9)

2.1.2. Düşünce ve Kanaatlerin Serbestçe Açıklayabilmek

Bu hak subjektiftir ve olayla ilgili düşünce ve yorumların açıklanmasını ifade eder. (10) Olayların analizi ve yorumlanması, dürüst ve makul duyguların açıklanması şeklinde olmalıdır. Yapılan eleştiriler ve getirilen yorumlar, başkalarının haysiyet ve şerefini kırıcı, yalan beyanları içermemeli ve eleştirinin konusu daima kamu yararı olan bir konuya ilişkin olmalıdır.

Haber, fikir, düşünce kanaatleri yorumlamak, analiz edebilmek ve eleştirebilmek hakkı sayesinde basın iktidara muhalefet görevi yapar. (11)

2.1.3. Düşünce ve Kanaatlerin Serbestçe Yayabilmek

Bu hak, yazı ve resimlerin ön kontrole yani sansüre tabi tutulmadan basılabilesini ve basılmış eserlerin ise serbestçe dağıtılabilesini gerektirir.

Bu hakkın varlığı, 1982 Anayasasının 26. md.sinde "Herkes düşünce ve kanaatlerini yazı ve resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir" hükmüye yer verilmiştir.

Basılmış eserlerin taplatılması veya dağıtımının engellenmesi gibi tedbirler

ile haber, düşünce ve kanaatlerin kamuya açıklanması, yayılması yani basın, haber verme vatandaşların ise haber alma hakkı zedelenmiş olur. Bu tedbirler aynı zamanda basılmış eserleri dağıtma hakkını da kısıtlamaktadır (12).

Basılmış eserlerin dağıtımının engellenmesi ve dağıtılmış olanların toplatılması, basın özgürlüğü ile yakından ilgilidir. Bu nedenle, bu müesseselerin gereksiz yere işleterek basın özgürlüğünü zedelemesini engellemektedir (13).

Basılmış eserleri dağıtabilmek hakkının sınırlandırılması, kamu güvenliğini korumak amacıyla konulmuş olup demokrat memleketlerin mevzuatında da yer almaktadır ve basın özgürlüğünün sınırlandırılması değil, düzenlenmesini ifade etmektedir (14).

1982 Anayasasının 28.mad. sinin, olaylar hakkında yayın yasağı konulamayacağını öngören 6.fıkrasında ve basılmış eserlerin dağıtılmalarının engellenmesini, dağıtılanların toplatılmasını hükme bağlayan 5. ve 7. fıkrası süreli yayınların hangi hallerde kapatılabileceğini hüküm altına alan son fıkrası, süreli ve süresiz yayının önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamayacağını belirten 29.mad.sinin I.fıkrası ve bu maddenin, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayınlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, mali ve teknik şartların koyulamayacağını belirten 3.fıkrası, basımevi ve eklentilerinin kural olarak suç aracı olmayacağıyla de olsa zapt ve müsadere edilemeyeceğini hükme bağlayan 30.mad.si basın özgürlüğünü Anayasal güvence altına almıştır (15).

İKİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HUKUKUNDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ İLE İLGİLİ MEVZUAT

1. 1864 TARİHİNE KADAR OLAN DÖNEM

1864 tarihine kadar, gazete çıkarabilmek için ne gibi işlemlerin yapılması gerektiği kesin olarak bilinmemektedir. (16)

1864'den önceki dönemde sadece Matbaalara ilişkin hükümler bulunmaktaydı. Matbaaların basın özgürlüğünde oynadığı önemli rol nedeniyle kısaca bu hükümlere değinmek istiyorum.

Türkiye'de matbaanın doğuşu 1829 tarihine rastlamaktadır. Devlet eliyle kurulan bu matbaada sadece resmi makamların uygun gördüğü kitaplar ve risaleler basılmıştır. 100 yıl boyunca özel matbaa kurulmasına teşebbüs edilmediği için

matbaalar ve kitap basımına ilişkin hükümlere ihtiyaç da duyulmamıştır. Ancak, 1832'den itibaren taleplerin artması nedeniyle 4 Ocak 1840 tarihinde ve daha sonraki tarihlerde matbaalar ve dolayısıyla süreli ve süresiz yayınları ilgilendiren ilk yazılı hukuk kaideleri padişah iradeleri ile oluşturulmuştur. (17) 7 Haziran 1841 tarihli iradeye göre devlet matbaalarında sivil sahişlarca kitap bastırabilmesi için Bab-ı Ali'den izin alınması gerekiyordu.

Osmanlı devleti zamanla, padişah iradeleri ile matbaalar üzerindeki denetimini arttırmıştır. 7 Temmuz 1856 tarihli padişah idaresi ile özel matbaaların tabi olacakları şartlar belirtilmiştir. Ancak bununla yetinilmeyerek 17 Şubat 1857 tarihinde basın hukukunun çok önemli vesikası sayılan "Matbaa Nizamnamesi" yürürlüğe konulmuştur. Bu nizamname, süreli ve süresiz yayınlar için zorunlu bir vasıta olan matbaaları ilk defa genel ve objektif kaidelere bağlanmıştır. (18)

Ülkemizde, kişi hak ve özgürlüklerine ilişkin ilk metin olan ve "İlk Haklar Beyannamesi" olarak tanımlanan 1839 tarihli "Gülhane Hattın'da" basın özgürlüğüne ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Bazı yabancı yazarlara göre bunu sebebi, o tarihlerde ülkede okuma-yazma oranının çok düşük olmasıdır. (19)

Tercüman-ı Ahval'in" çıkartılmasından 4 yıl sonraya, 1864 tarihine rastlar. Ülkemizde, basın hukukunun geçmişinin çok eskiye dayandığı ortadadır. 1864 tarihine kadar, gazete çıkarabilmek için ne gibi işlemlerin yapılması gerektiği konusunda kesin kesin bilgi olmadığını belirtmiştik. İşlemler siyasi iktidarın keyfilüğine bırakılmıştır. (20)

2. 1864 TARİHLİ MATBUAT NİZAMNAMESİ

Basına ilişkin ilk metin olan ve Fransız Basın kanunun'dan esinlenerek hazırlanan (2 Şaban 1281) 1864 tarihli "Matbuat Nizamnamesi" 1909 tarihine kadar yürürlükte kalmış ve basını sıkı bir idari ve cezai rejime tabi tutmuştur. (21)

Bu nizamname ile mevkute yayımlanması izne bağlanmış ve iznin geri alınması her zaman mümkün kılınmıştır (md.1) (22) Nizamnamede gösterilen suçların işleyen gazetelerin idari kararla kapatılması (md. 27-29) ve baskı araçlarının müsaderesi hükme bağlanmıştır. (23) Bütün sertliğine ve basın özgürlüğünü bir istisna haline getirmiş olmasına rağmen nizamname, hukuki düzenleme fikrine ilk defa yer vermiş bulunması nedeniyle önemlidir. Nizamname, hükümete basınla ilgili her türlü tedbir alma yetkisini 1867 tarihli Kararname-i Ali ile fiili değerini kaybetmiştir.(24)

Matbuat Nizamnamesi'nin 7. maddesi sorumluluk sitemini tanzim etmektedir. Bu madde hükmüne göre işlenen basın suçunun esas sorumlusu eser sahibidir. Fakat eser sahibinin sorumlu tutulabilmesi için eserin sahibinin imzasının bulunması gerekmektedir. Ancak eser sahibinin imzası mevcut değilse o günkü müşahın sorumlusu olan kimse sorumludur (25).

1877 tarihinde hazırlanan ve fakat yürürlüğe konulmayan "Matbuat Kanununun" 15. maddesinde ise, "Mesul Müdürlük" sistemi kabul edilmişti. Müdür mesul'ün imzası her gazetede bulunacaktır ve sorumluluk ona aittir. Suç teşkil eden eser sahibinin de imzası mevcutsa o da mesul müdürle birlikte sorumlu tutulacaktır ve fakat Kanun müdür mesulun sorumluluk tür ve derecesini tesbit edip belirtmemiştir. (26)

3. 1876 KANUN-İ ESASI

Meşrutiyet Anayasası olan Kanuni Esasinin sadece 12. mad. sinde "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" denilerek basın özgürlüğünden bahsedilmiştir. Bu hükmün basın özgürlüğünü teminat altına aldığı söylenemez.

Esnek ve siyasi iktidarın sınırsız hareket alanı verilen bu hüküm yine de bir teminat sağladığı için önemlidir.

Meşrutiyet Anayasasının bu hükmüne dayanılarak 1877 tarihinde Maabaat Nizamnamesine göre basına daha fazla hak tanıyan bir Matbuat Kanunu hazırlanmıştır. Matbaalara ait hükümleri de içeren ve 51. maddeden oluşan bu kanun, Kanu-i Esasi Abdülhamit Tarafından yürürlükten kaldırılınca basın özgürlüğü de diğer özgürlükler gibi askıya alınmış ve yürürlüğe girememiştir. Abdülhamit devrinde basın sıkı bir kontrole tabi tutulmuş ve özellikle mizah yayını kesinlikle yasaklanmıştır. 13 Ocak 1876 tarihli resmi bir ilan ile mizah gazetelerinde çıkacak resimler ile bunların altındaki yazıların matbuat dairesine bildirilmesi emredilmiş ve idarece izin verilmedikçe neşirlerini yasaklamıştır. Yine 4 Ağustos 1876 tarihli bir resmi ilan ile mizah gazetelerine izin verilmeyeceği belirtilmiş ve mevcutların sayısı sınırlandırılmıştır (27).

1908 yılına kadar bu yasaklar devam etmiş ve ülkede mizah gazetesi yayınlanmamıştır. Basın çok sıkı bir sansüre tabi tutulmuş ve bu dönemde yayınlanan gazetelere en ağır müeyyideler uygulanmıştır (28). Abdülhamit 20 Eylül 1877 tarihinde çıkardığı bir kararname ile ülkede sıkıyönetim ilan etmiş ve olağan üstü yetkilere kavuşmuştur. Bu kararnameye göre askeri hükümet" zihinleri kurcalayacak yayın yapan gazeteleri derhal kapatabilir (29).

Bu dönemde, gazeteler, sadece yorumsuz haber verebilen basılmış eserler durumuna getirilmiş, birçok gazeteci yargılanarak cezalandırılmıştır. Bütün bu müeyyideler padişahın emirnameleriyle ve fiili işlemlerle gerçekleştirilmiştir (30).

4. 1909 TARİHLİ MATBUAT KANUNU

İkinci Meşrutiyetle birlikte, kısa bir süre için Osmanlı imparatorluğunun da liberal görüşü yansıtan bir Matbuat Kanunu kabul edilmiştir (34).

14 Temmuz 1909 tarihinde kabul edilen bu Matbuat kanunu birçok değişikliklerle 1931 tarihine kadar 22 yıl yürürlükte kalmıştır.

Bu kanunla gazete çıkarmak için hükümete beyanname verilmesi sistemi kabul edilerek (md.4), 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesiyle kabul edilen izin sistemi terkedilmiştir. Yayınlardan zarar görenlere cevap hakkı tanınmış (md.21), dine (md.16) ve padişaha yazıyla hakaret (md.26), basın yoluyla şantaj yapıp (md.18) menfaat sağlamak suç sayılmış, ahlak kurallarına uymayan yazı ve resim basılması (md.20), vatandaşları suç işlemeye kışkırtan yazı ve resim basılması (md.20), vatandaşları suç işlemeye kışkırtan yazı yazılması yasaklanmıştır. (md.17). Ayrıca, basın yoluyla halkın suç işlemeye kışkırtılması halinde, dava sonucunu beklemeden, hükümetin güvenliğini korumak amacıyla gazeteyi geçici olarak kapatabileceği hükme bağlanmıştır (md.23)

Bu kanun, orjinal şekli ile kısa süre yürürlükte kalabilmiş ve 1913 tarihinde gazete çıkartılması, beyanname sistemi terkedilerek para depo etme şartına bağlanmıştır. Yine 1913 tarihinde kanunun 23. md.sinde değiştiren bir geçici kanunla, devletin güvenliğine ilişkin nedenlerle hükümete gazeteleri kapatabilme olanağı tanınmıştır. 1914 tarihinde ise kanunun 33. md.sini değiştiren geçici bir kanunla da savaş ve barış zamanı ayrı mı dahi yapılmaksızın askeri konularda ve devletin savunmasını ilgilendiren konularda haber yayınlanması sansüre tabi tutulmuştur. (33)

1919-1923 tarihleri arasında sıkıyönetim sebebiyle sansür bütün yayınları kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır(34).

5. 1921 Tarihli Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu

Ankara hükümetinin 1876 Anayasasını tamamlamak için çıkarttığı 1921 Anayasası kişi hak ve özgürlükleri ile ilgili ve bunun tabii sonucu olarak basın özgürlüğü ile ilgili hiç bir hükme yer vermemiştir (35).

6. Cumhuriyet öncesi Basın Özgürlüğünün Genel Değerlendirmesi

Basının Cumhuriyet öncesi özgürlük mücadelesi hiç bir zaman kolay olmamış aksine büyük mücadelelere sahne olmuştur. Yüz altmış yıllık tarih incelenecek olursa siyasi iktidar her zaman mümkün olduğunca basın özgürlüğünü kısıtladığı görülecektir.

İlk Türk gazetesi Takvimi Vekay-ı 1831'de yani Avrupa'da çıkan ilk gazeteden iki yüzyıl sonra çıkmıştır. Böylece Basın hayatımız başlamıştır. Ali Suavi, Ziya Paşa, Namık Kemal Agah Efendi gibi fikir adamları sayesinde de basının ilk sağlam temelleri atılmıştır. Ancak bununla birlikte engellemeler de başlamıştır. Abdülhamit'in basın üzerinde baskıları başlamıştır. Bu baskılarla birlikte ilk basın şehidide verilmiş oldu. (Ali Suavi Çırağan baskınında öldürüldü). Bu tip engellemeler yapılırsa bile artık basın Türk toplum hayatında vazgeçilmez konumunu almaya başlamıştır.

Osmanlı imp. döneminde basına ilişkin ilk metin matbuat Nizamnamesi olmuştur. 1864-1909 yılları arasında yürürlükte kalan bu nizamname dönemsel yayınların neşrini hükümetin iznine bağlamış ve iznin her an yöneticilerin takdiri ile kaldırılabilceğini hükme bağlamıştır.

Abdülaziz devrinde, 1866-1878 arasında, yani on iki yıl içinde, Türkiye'de elliye yakın gazete çıkmıştır. (36) Ancak bu ortam Abdülhamid devrinde sürmemiş ve büyük bir özgürlük mücadelesi başlamıştır. İşte Jöntürk olayıda bu şekilde başlamıştır. 24 Temmuz 1908 İkinci Meşrutiyet ilan edilmesi ile birlikte ülkede büyük bir hürriyet havası esmeye başlamıştır. Bu havanın yaratılmasında da basının büyük bir rolü vardır. Bu devrede çok önemli fikir gazeteleri çıkmıştır. Örneğin Hüseyin Cahit'in İkdam'ı, Hüseyin Cahit ve Tefik Fikret'in Tanin'i örnek olarak verilebilir.

Meşrutiyet devri basını inceleyecek olursak o yıllarda mecmuacılığın büyük bir gelişme gösterdiği ve fikir hayatın da önemli bir yer tuttuğu görülecektir. Örneğin Türkiyat Mecmuası, İctimaiyat Mecmuası, Terbiye Mecmuası, Yeni Mecmuası gibi. (37) 1909 tarihinde çıkan Matbuat kanunu ile de dönemsel yayınlarda izin alma yerini beyanname vermeye bırakmış 1913 yılında ise para depo etme şartı getirilmiştir. Bir yıl sora ise izi alma şartı tekrar getirilmiştir. 1. Dünya savaşına girilmesi sonucundaki mağlubiyet Türk basını içinde sıkıntılı bir dönemin başlaması demektir.

Mondros Mütarekesi yapıldıktan sonra başlayan Kurtuluş mücadelesinde de basın üzerine düşeni yapıyordu. İlk kurşun atan ve milli mücadeleyi başlatan hareketi

de bir basın mensubu yapıyordu (Hukuku Beşer yazarı Hasan Tahsin). Anadolu'da milli mücadele yapılırken kalemleriyle mücadele edenler vardı. Ebuzziyade Velid'in Tasvir-i Efkar gazetesi Mustafa Kemal'in resmini ve biyografisini yayınlama cesaretini gösteren bir gazete olmuştur. Ayrıca yine genç gazeteci olan Yunus Nadi Yeni Gün gazetesinin matbaa makinalarını Anadolu'ya naklederek mücadelesine oradan devam etmesi de basının milli mücadeleye verdiği önemin ve desteğin göstergesidir. 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal eden İngilizler Türk Basınına daha önce konan sansürü daha da arttırmışlardır. (38)

Mustafa Kemal basın'ın gücünü bilen ve onu bir silah gibi kullanmasını bilen bir devlet adamıydı. Bu sebeple Sivas Kongresinden sonra İrade-i Milliye gazetesini, Ankara'ya geldikten sonrada Anadolu'nun sesi gazetesini çıkarttı. Daha sonra bunun ismi Hakimiyeti Milliye olarak değiştirdi. Ankara'da teknik imkansızlıklara rağmen güçlenen bir basın her zaman Milli, mücadelenin en büyük destekçileri arasında olmuştur. İstanbul basını ise 1919 yılında ilan edilen sıkıyönetim döneminde sansürün her türlü yayınlarını kapsıyacak şekilde sürdürülmesinden gerekli desteği sağlamamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ ANAYASALAR VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

1. TEK PARTİ DÖNEMİ VE DEMOKRATİKLEŞME ÇALIŞMALARINI İÇİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından resmi olarak 1946 yılına fiili olarak 1950 yılına kadar ki dönem tekpartili dönem olarak siyasi hayatımızda yer almaktadır. Ancak bu dönemde kendi içinde incelenecek olursa 1930'a kadar ki dönem demokratikleşme çalışmalarının olduğu, ekonomide ise liberal bir düşüncenin hakim olduğu görülecektir. Bu sebeple Basın özgürlüğü açısından esnek bir tutum takınılmaya çalışılsada dönem içinde yaşanan olaylar sert tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Çünkü dünyada ki Büyük Ekonomik Kriz sonucu başlayan katı devletçi politikalar sonucu ve Milli Şef anlayışının yerleşmesidir. Ayrıca 1930 öncesi yapılan çok partili hayata geçiş denemelerinin (1925 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası) başarısız olması sonucunda uzun süre mevcut konjonktürel durumun da müsait olmaması nedeniyle tek partli hayat dönemi devam etti. Doğaldır ki bu ortam Basını da direkt olarak etkilemiştir.

1.1. 1924 Anayasasının Basın özgürlüğüne yaklaşımı

1924 vel921 Anayasaları Türkiye'de Cumhuriyet döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yapılan ilk ve son anayasalardır. (39) 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği 1924 Anayasası, Güçler birliği ve güçler ayrılığı

arasında bir sistem kurmuştur (49).

Bu Anayasanın 77. maddesinde, Kanuni Esasi'nin 12. mad.sı tekrarlanarak basın özgürlüğü yönünden mevcut klasik düşünce ifade edilmekle yetinilmiştir. (41)

Düşünce açıklama ve basın özgürlüğü 1876 ve 1924 Anayasalarında hiç önemsenmeyen ve özellik taşımayan bir niteliktedir (42).

4 Mart 1925 tarihinde Tahriri Sükun Kanununun 1. mad.sı ile basın özgürlüğü esaslı biçimde sınırlandırılmıştır. Bu maddeye göre "irtica,isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve sükunu ve emniyet ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, Reiscumhurun tasdiki ile re'sen ve idareten men'e mezundur. İş bu ef'al erbabını istiklal Mahkemesine tevdi edilir." (43).

Türkiye yakın tarihinin 1920'li ve 1930'lu yıllarıyla ilgili çok önemli bir konu , sürekli Kürt ayaklanmalarının yarattığı iç savaş benzeri durumdur. Özellikle iç politikaya yansımaları bakımından, bu ayaklanmalar, denebilir ki, Kurtuluş Savaşı kadar etkili olmuşlardır. Büyük askeri harcamalara ve yüksek kayıplara yol açmış , pek çok toplumsal acılar doğurmuştur.

1927 yılında Genel Kurmay Harb Tarih Başkanlığı Tarafından yayınlanan bir askeri tarih araştırması, Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar (1924-1938) , 18 olayı kapsamaktadır (44).

Takrir-i Sükun Döneminin başlaması Şeyh Said Ayaklanması sonucunda olmuştur. Bu olayın askeri hareket yönü yüz gün içinde başlayıp bitmekle birlikte, doğurduğu sonuçlar çok daha uzun süreli gelişmelerle kökleşmiştir.

Takrir-i Sükun Kanununun İlk uygulaması, hükümetin bu yasaya dayanarak hemen 6 Mart 1925 günü, İstanbul'da çıkmakta olan Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Orak Çekiş ve Sebülreşat adlı gazete ve dergileri kapatması olmuştur (Vatan, 7 Mart 1341) İsmet Paşa Kabinesinin kurulmasıyla ybirlikte, olağanüstü koşullar nedeniyle, yürütme organının gerçek yöneticisi durumunda görülen cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa bu yasaklama kararının ertesi günü, basında Cumhuriyet'e karşı yapılan yayımların şiddetle kovuşturulup önleneceğini açıklamıştır. (45) Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası üyelerinden Erzurum mebusu Rüştü Paşa TBMM de II Mart 1925 günü Dahiliye Vekiline yönelttiği bir soru önergesiyle, hükümetin keyfi kararlarına karşı basın özgürlüğünü savunmak istemişede bundan bir sonuç alınamamış, hükümet kararıyla "sedd" edilen gazetelere, bir ay sonra, bir ay sonra Hüseyin Cahit Bey'in "Tanin'i " de katılmıştır. (46)

Basına karşı girişilen gözdağı verme eylemi, bir takım yayın organlarının hükümetçe kapatılmasıyla kalmamış, ayrıca bazı gazeteciler de tutuklanarak İstiklal Mahkemelerinde yargılanmışlardır. Bu davalar sırasında, 11 Ağustos 1925'te Vatan için yapıldığı gibi, daha başka kapatma kararlarında alınmıştır (47).

Takrir-i Sükun Döneminde hükümet ya da mahkeme kararıyla, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde kapatılan süreli yayın organlarından bazıları; Yoldaş (Bursa), Presse de Soir, Millet (İstanbul), Sada-yı Hak (İzmir), Doğru öz (Mersin), Kahkaha, İstikbal (Trabzon), Tok Söz, Sayha (Adana) (48). Şeyh Sait davasına bakan Şark İstiklal Mahkemesi, 7 Hazirandaki bir ara kararıyla, ayaklanmayı dolaylı olarak kıskırttıkları iddiasına dayanarak bir takım gazetecileride tutuklamıştır. Eşref Edip, Velit Ebüziyya, Abdülkadir Kemali Ögütçü, Fevzi Lütfi karaosmanoğlu, Sadri Ethem Ertem Ahmet Emin Yalman, Ahmet Şükrü Esmer, İsmail Müştak Mayakon isimli gazetecileri tutuklamıştır (49).

Bu dönem basın için çok zor olmuş, Takrir-i Sükun Kanunu İstiklal Mahkemelerinin kaldırıldığı 4 Mayıs 1949 yılından iki yıl sonra yürürlükten kaldırılmıştır.

1.3. 25 Temmuz 1931 tarihli Matbuat Kanunu

25 Temmuz 1931 tarihli bu kanun özgürlükçü bir görüşle hazırlanmıştır.(50) Bu kanunla, gazete çıkarmak için tekrar beyanname istemine dönülmüştür (md.9). Ancak 1938 tarihinde 3518 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle siyasi nitelikte gazete ve dergi çıkarabilmek için para depo etmek koşulu getirilmiştir. (md.9/f.4). Ayrıca tımdönemsel yayınlar için beyanname sistemi tekrar kaldırılarak izin sistemi getirilmiştir. (md.9) (51).

1931 tarihli bu kanun cevap ve düzentme hakkını çok geniş ölçüde kabul etmiştir. (md.48). Cevap hakkı genel ve mutlaktır. Haklarında yazı yazılan kişiler kendileri için menfaat gördükleri takdirde bu hakkı kullanabiliyorlardı (52).

Kanun, 30. md'sinde de, TCK hükümleri dışında basın yoluyla işlenebilecek bazı suçlar kabul etmiştir. Örneğin : Milli hisleri inciten veya bu maksatla milli tarihi yanlış gösterme, Büyük Millet Meclisi ve Bakanlar Kurulu veya resmi heyet üyeleri veya Devlet memurları hakkında isim belirtmeden görevleri ile veya memuriyet sıfatları ile ilgili şeref ve haysiyetlerini rencide eden resim veya yazı yazmak suç haline getirilmiştir (53).

1931 tarihli Matbuat Kanununun basın özgürlüğünü ve siyasal eleştiri hakkını yok eden 50. mad.sı şikayetlere sebep olmuştur. (54) Bu maddeye göre "Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı icra vekilleri heyeti kararıyla, gazete

veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18.md.hükmü tatbik olunur. "Yani gazete ve dergi en büyük mülki amirin emriyle derhal kapatılır. (55) "Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isimle gazete çıkaramazlar.". 1931 tarihli Matbuat Kanunu, Sorumlu müdürü yazılan ve çizilenlerden dolayı objektif sorumluluğunu kabul etmiştir. Müdürün cezai sorumluluğunun doğması için yazının muhtevasının suç teşkil edip etmediğini bilmesi önemli değildir. (Md. 31). Yayın sahibinin de yayından dolayı sorumluluğu kabul edilmiştir. (md.31).

Memleketin umumi siyaseti kıstası, idarenin gazete ve dergileri keyfî olarak kapatmasına sebep olabilecek genişlikte bir kıstasdır. Böyle bir hüküm karşısında basın özgürlüğünden söz etmek olanaksızdır. (56) 1946 tarihine 4935 sayılı Kanunla 50.mad. değiştirilerek icra vekilleri Heyetinin yetkisi adli merciye devredilerek gazetelerin kapatılması imkanı, meslek veya san'atın tatili icrası şekline çevrilmiştir. (57) Yine 1946 tarihinde yapılan başka bir değişiklikle, 1938 tarihinde 3518 sayılı Kanunla getirilen ruhsatname alma ve para depo etme şartları terkedilerek 1931 tarihli kanun ilk özgürlükçü yapısına kavuşturulmuştur. (58)

2. Çok Partili Hayat Geçiş ve Sonrasında Basın Özgürlüğü

Tek partili hayatın Milli Şef döneminde Basın Özgürlüğü için önceleri Cumhuriyetin ilk döneminde çıkmış olan yasal düzenlemeler uygulanırken sonraları Milli Şefin verdiği buyruklar doğrultusunda davranılmıştır. Gerçekten de Ankara'da yapılan Basın Birliği Kongresinde İçişleri Bakanı Faik Öztrak şöyle diyordu.

"Milletin gözbebeği olan Milli Şerefimiz ve Reiscumhurumuz İsmet İnönü'nün her vesile ile matbuat ve onun hürriyeti hakkında bize ne güzel dersler verdiğini hepimiz bilirsiniz. Matbuat esas prensipleri demek daha doğru olan bu işaretlere uymak hepimiz için milli ve vatani vazife olduğunu hatırlatmak benim için borçtur" (59)

1881 sayılı Basın yasasının bazı maddeleri bu yönde değiştirilmiştir. 24 Nisan 1940 günü TBMM de görüşülen 3812 sayılı yasayla yapılan değişiklikler sonucunda Basın Yasasının 50. maddesi şu biçimi almıştır.

"Milli duyguları inciten ya da bu amaçla milli tarihi yanlış gösteren yazıları yayımlayanlar elli liradan beşyüz liraya kadar para cezası ile cezalandırılırlar. Türk ceza Kanununun 156. maddesinin açıklığı dışında

kendilerine verilen görevin yapılmasından ötürü Büyük Millet Meclisi üyesinden, Bakanlar Kurulundan ve resmi kurullarla devlet memurlarından biri ya da birkaçı hakkında isim ve madde gösterilmelerek belirsiz ve kötü sanı doğuracak nitelikte saldırgan yazı ve resimlerle Büyük Millet Meclisinin ve Bakanlar Kurulunun ve resmi kurullarla devlet memurlarının tümünün ya da bir bölümünün şeref ve haysiyeti ihlal olunursa üç aydan altı aya kadar hapis ve yüz liradan eksik olmamak üzere aır para cezası hükmolunur" (60)

Nadir Nadi bir gazeteci olarak bu dönemde basının durumunu şöyle anlatır: "Milli Şefi, hükümete ve C.H.P.ye dil uzatmak yasaktı. Hükümetin genel tutumu hiç bir şekilde tenkit edilemezdi (61).

Birçok ünlü yazarımız hükümetin çizdiği yolda yazmadıkları için bu dönemde çeşitli cezalara çarptırılmışlardır (62).

Tek parti yönetimi sona ererken, kendisine yöneltilen eleştiriler ve dış siyasal koşullardaki değişiklikler üzerine, 4 Aralık 1945'de gerçekleştirilen Tan. Görüşler, Yeni Dünya, Gün, La Turquie gazete ve dergilerinin bazı topluluklarca basılarak her şeyin yakılıp, yıkılıp parçalanması olayı, bu dönem süresince hiçbir zaman bir parça olsun basın özgürlüğünün bulunmadığının en güzel göstergesidir.

2.1. 5680 sayılı Basın kanunu ve ilgili değişikliklerle birlikte Tahkikat Komisyonu

Basın Özgürlüğü, 5680 sayılı Basın Kanununun ilk şeklinde tam olarak ifade edilmiştir. (63) Kanun, daha yürürlükte olan, 1931 tarihli Matbuat Kanunun uygulanmasından doğan şikayetler göz önüne alınarak hazırlanmış ve ilk şeklini ancak dört yıl koruyabilmiştir (64).

1950 tarihli Basın Kanununun ilk şekline ait genel esasları şu şekilde ortaya koymak mümkündür : Bu kanuna göre gazete çıkarabilmek için beyanname verilmesi yeterlidir (md.8).

Idareye tanınan yetkilerde önemli sınırlamalar yapılmıştır. Kanunun 12. md. göre süreli yayımları her nüshasından ikişer tanesi çıktığı yerin en büyük mülki amirine vermek zorundadır.

1950 tarihli Basın Kanunu cevap hakkının kullanılmasında basından yana

düzenlemeyi seçmiştir. (md.19) Bu kanunla, bir kimsenin cevap hakkını kullanabilmek için yazının onların şeref ve haysiyetine dokunması aranmıştır. (65)

Bu kanunla yayın yasakları da en aza indirilmiştir. Sadece 32. md.de olaylar hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyucuyu etkileyen yazılar yazılması suç olarak kabul edilmiştir. (66)

5680 sayılı Basın Kanunu yukarda belirttiğimiz hükümlerden de anlaşılacağı gibi basın özgürlüğüne hizmet eden bir kanundur. Ancak bu özgürlük yeterince sindirilememiş olacakki, 1954 tarihinden itibaren, "Basın hürriyetinin kötüye kullanılmasından doğan tehlikeleri önlemek gerekçesiyle gerek bu kanunda yapılan değişiklikler le 1950 tarihli kanun büyük değişikliğe uğramıştır. Böylece de basın özgürlüğü önemli derecede kısıtlanmıştır. (67)

1954 tarihinde 6334 sayılı "Neşir yoluyla veya Radyo ile işlenecek Bazı cürümler hakkında kanun" ile "resmi sıfatı haiz olanlar aleyhinde müphem ve suizannı davet edebilecek neşriyattan bulunmak" (md. 5/b) gibi maddeler bulunan yeni kanuna göre altı aylık hapis cezası alan kimselerin mesleklerini icra etmelerine engel sayılıyordu. Sorumlu müdürler gazetelerinde çıkan her yazının sahibini sorulduğu takdirde 24 saat içinde savcıya bildirmek zorunda bırakılıyordu. Ayrıca basının temel işlevlerinden olan eleştiri işlevini işlemez hale getiriyordu. (68)

Yine 1956 tarihinde Basın kanununu değiştiren 6733 sayılı kanun çıkartılmıştır. Bu kanunla da belli kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin 32.md. de heyecan uyandıracak haberlerin yayınlanması yasaklanmıştır. (69)

Demokrat partinin son döneminde kurmuş olduğu Tahkikat Komisyonu ile antidemokratik uygulamalarında beraberinde getirmiştir. Tahkikat komisyonu ile ilgili kanun içinde basın ilgilendiren maddeler şöyleydi :

" Md. 2 : TBMM Tahkikat Encümenleri : a) Tahkikatın Selamete cereyanını temin masadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine, b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkuete veya gayrimevkutenin tabı veya teviinin menine, c) Mevkuete veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkuetenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına," bu maddelerden anlaşılacağı gibi basın özgürlüğü ile ilgili maddelerin subjektif kıstaslar ile sağlanmaya çalışılması özgürlüğün temellerinin sağlıksızlığını ortaya koymaktadır.

Bu uygulamalar 27 Mayıs 1960 hareketine kadar sürmüştür. 12 Ekim 1960 tarihli ve 94 sayılı kanunla 6334 , 6733 sayılı bu kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2. 1961 Anayasasının Basın Özgürlüğüne Yaklaşımı

1954 yılından itibaren mevcut siyasi iktidarın çıkarmış olduğu kanunlar ile getirmiş olduğu basın özgürlüğüne kısıtlamalara tepki olarak 1961 Anayasası basın özgürlüğü ile ilgili geniş hükümlere yer vermişti. (70) Basın özgürlüğünü ilgilendiren hükümlerden ilki "düşünce özgürlüğünü" düzenleyen 20. md.dir. Bu maddede her kesin düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğu ve düşünce kanaatlerin söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklanabileceği hükme bağlanmıştır. (71)

Anayasanın doğrudan doğruya basın ve yayına ilgili olan hükümleri ise 22-27. md.lerde düzenlenmiştir. 22.md.nin ilk fıkrasında basının özgür olduğu ve sansür edilemeyeceği belirtildikten sonra, ikinci fıkrasında devlet basın ve haber alma özgürlüğünü sağlayacak tedbirleri alma yükümlülüğü altına sokulmuştur. (72)

Basın ve haber alma özgürlüğünün hangi hallerde sınırlandırılabilceği maddenin üçüncü fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre milli güvenliğe, genel ahlaka, kişi haysiyetine, şeref ve ahlakına tecavüzü, suç işlemeyi kısırtılmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak amacıyla ve kanunla basın özgürlüğüne bazı kısıtlamalar getirilmiştir.

1961 Anayasasında kanunda gösterilen suçların işlenmesi halinde, hakim kararıyla basılmış eserlerin toplatılabileceği hükmü yer alıyordu. (73) Uygulamada, kanununda toplatılabileceği belirtilmeyen suçlar için CMUK.nun 86.md.sine göre toplatma talep ediliyordu. Bazı hakimler, bu talebe uyarak toplatma kararı verirken bazıları bu talebi reddediyordu. (74)

1961 Anayasasında basımevi ve eklentilerinin istisnasız zapt ve müsadere edilemeyeceği kabul edilmiştir. (75) 1961 tarihinden sonra gelişen olaylar göstermiştir ki basımevi ve eklentilerinin zapt ve müsadere edilememesiyle ortaya çıkan mahsur çok büyüktür. Bu sebeple de istisnai bazı hallerde basımevi ve eklentilerinin zapt ve müsadere edilebilmesini kabul etmiştir. (76)

Görüldüğü gibi 1961 Anayasası basın özgürlüğünün, fazla detaylı tanzim edildiği görülecektir. Ancak bunda belli ölçüde tutarlılık vardır. Çünkü Türk basın tarihi incelendiğinde özgürlüklerin kısıtlanmasının çok sık karşılaşılan bir olay olduğu görülecektir. Böyle detaylı düzenlenen basın özgürlüğü hükümleri uygulama açısından daha faydalı olmuştur.

2.3. 12 Mart 1971 Muhtırası ve 1488 sayılı kanun

1961 Anayasasının bir tepki Anayasası olarak getirmiş olduğu özgürlükler 12

Mart Muhtırası ve onun getirmiş olduğu 1488 sayılı kanun ile basın sınırlamalar getirmiştir. Kanun incelendiğinde 1488 sayılı kanunla basın ve haberleşme özgürlüğünün sınırlandırılabilceğı haller genişletilmiştir. (77) Değişiklikten sonra basın ve Haber alma özgürlüğü 1961 Anayasasının getirmiş olduğu sınırlamalara ek olarak devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü ve kamu düzenini sağlamak için kanunla sınırlandırılabilir. Ancak buradaki kamu düzeni kavramı çok geniş bir kavramdır. Bu kavram subjektif esaslara göre değerlendirilmektedir. Böylece de basın özgürlüğünün geleceğı tartışılır bir noktaya gelmektedir. 1488 sayılı kanunla bu fıkarda yapılan değışiklikle yetkili merciye, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğın, kamu düzeninin veya genel ahlakın korunması bakımından , gecikmede sakınca bulunan hallerde, toplatma imkanı tanınmış ve ayrıca toplatmada izlenecek usul de belirtilmiştir. (78)

2.4. 1982 Anayasasının Basın Özgürlüğüne Yaklaşımı

1982 Anayasasında 1961 Anayasasında olduğu gibi Basın özgürlüğüne ait hükümlerde ayrıntıya girmiştir. 82 Anayasasının 28. maddesinin 1. fıkrasında basının özgür olduğu ve sansür edilemeyeceğı belirtildikten sonra 1961 Anayasasında yer almayan bir fıkraya yer verilmiştir. Bu fıkraya göre basımevi kurma, izne ve mali teminat yatırma şartına bağlanmaz. Bu fıkra ile 15 Temmuz 1950 tarih ve 5681 sayılı Matbuatlar Kanununun izinsiz basımevi kurma hakkı anayasal teminata kavuşturulmuştur. Böylece basın faaliyetinin üç aşaması da böylece teminat altına alınmış olmaktadır. Çünkü bir fikrin bulunması, bu fikrin cisimleştirilerek çoğaltılması, bu çoğaltılanların yayınlanması şeklindedir (79).

İlave edilen bu madde ile matbaa faaliyeti güvence altına alınmış olmaktadır.

28. maddenin diğeri fıkralarında, olaylar hakkında yayın yasağı konulamıyacağı ilkesi kabul edilmekle birlikte tek bir istisnai durum da ilave edilmiştir. Bu istisnai durumda yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesine hizmet etmektedir.

Anayasanın 29. maddesinde süreli ve süresiz yayıncılık güvence altına alınmıştır. Bu hükme göre süreli ve süresiz yayınlarda izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz. Ancak Beyanname sisteminin uygulanacağı yani süreli yayın çıkarabilmek için Basın Kanununun 8. maddesinde de belirtilen bilgi ve belgelerin süreli yayının çıkartılacağı yerin en büyük mülki amirliğine verilmesi yeterli görülmüştür (80)

1982 Anayasası, 1961 Anayasasının 25. mad. değıştirerek kabul etmiş belki de basın özgürlüğü açısından geri adım atmıştır. 1982 Anayasası basımevi ve

eklentilerinin suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemeyeceğini ve işletilmekten alıkonamayacağını kabul etmişse de istisnai haller olarak-Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkesi ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkum olma halinde zapt ve müsadere söz konusu olabilecektir. (81)

Buradan da 1961 Anayasasına giren böyle bir madde gelişen olaylar sonucu kanunkoyucu tarafından değiştirilmesi ihtiyacı hissedilmiştir.

1982 Anayasasının basın özgürlüğüne ilişkin diğer bir hükmüde Kişilerin şeref ve haysiyetlerine yapılan saldırılarda cevap ve düzeltme hakkının 1961 Anayasasında olduğu gibi (mad.27) verilmiş olmasıdır. (Md.32)

Buraya kadar belirtilen maddelerden de anlaşılacağı gibi 1982 Anayasası ve 1961 Anayasası geçmiş anayasadan ders alınmışçasına bazı özgürlüğün sınırlarını kesin ve kalın çizgilerle çizmiştir. Ayrıca iki Anayasasının basın özgürlüğü konusunda ayrıntıya girmesi eleştiri almasına neden olsada özgürlüklerin ihlalinin çok kolay olduğu ülkemizde en ufak ayrıntıların bile belli hükümlerin koruması altına alınması doğru olamdır.

SONUÇ YERİNE

3. Karşılaştırmalı olarak üç Anayasasının Basın Özgürlüğüne yaklaşım biçimleri

Cumhuriyet döneminin Anayasalarının Basın Özgürlüğüne yaklaşımları karşılaştırılacak olursa değerlendirilmesi gereken 1961 ve 1982 Anayasalarının olduğu görülecektir. Çünkü 1924 Anayasası Basın Özgürlüğüne yaklaşımı "Matbuat, kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş muayeneye tabi değildir." (Md.77) şeklindedir. Kısaca basın özgürlüğü konusunda ayrıntıya girmeden ve özel bir önem vermediği görülür.

Asıl basın özgürlüğü konusunda önem verilen anayasalar 1961 ve 1982 Anayasalarıdır. Bu iki anayasa incelendiğinde basın özgürlüğü konusundaki hükümlerle birlikte düşünce özgürlüğü, gazete ve dergi çıkarma özgürlüğü, Kitap ve broşür çıkarma özgürlüğü, basın ve yayın araçları müsadere edilmesi ile ilgili hükümler önem kazanmaktadır.

Düşünce Özgürlüğü konusunda iki anayasa karşılaştırıldığında 1961 Anayasasının bu konuda kısa, içerik açısından dolu olduğu görülecektir Düşünce özgürlüğünün kısıtlanmasız kabul eder. Herkesin düşüncelerini söz, yazı, resim ile ve

başka yollarla tek başına ve toplu olarak açıklayabileceğini ancak kimsesinde düşüncelerini açıklamaya zorlanamayacağını hüküm altına almıştır. (Md.20) 1982 Anayasası ile (Mad.26) herkesin düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ve başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahip olduğu, diğer cümlede ise bu özgürlüklerin resmi makamların müdahalesi olmadan haber veya fikir alma ya da verme özgürlüğünü de kapsadığını belirttiikten sonra ikinci paragrafta ise bu özgürlüklerin kullanılmasına getirilen kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar yasada şöyle belirtilmiştir.

"Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir"

Yasada da görüldüğü gibi 1982 Anayasası Düşünce özgürlüğüne 1961 Anayasasından daha temkinli yaklaşmaktadır.

Basın özgürlüğüne yaklaşımı iki anayasanın farkı olmuştur. (Md.22-Md.28). Ancak iki Anayasanın basın özgürlüğü ile ilgili olan maddelerinin 1,2,ve 4. fıkraları birbirinin aynıdır. Birbirinden farklı olan en önemli yönü ise sınırlandırmayla ilgili olan yönüdür. 1961 anayasası sınırlandırmayı "Milli Güvenlik" ve Genel Ahlak" yönlerinden ele alırken 1982 Anayasası 1971 değişikliğindeki "devletin ülkesi ve bütünlüğünü" ve "kamu düzeni"ni koruma ilkesine ilave olarak sınırlandırmalara "suç işlemeye" ve "ayaklanmaya ve isyana" teşvik konularıda girmiştir. Basın özgürlüğünü ilgilendiren bir diğer konuda yayımların toplatma ve kapatma konusunda olmuştur. 1961 Anayasası "ancak hakim kararıyla" esasını 1971 değişikliğinde gecikmesinde sakınca bulunan hallerde idari mercilere yetki tanımayı ilave etmiş. Bu ilaveyi 1982 Anayasası aynen kabul etmiştir.

Gazete ve dergi çıkarmaya ilişkin iki Anayasanın yaklaşımı genelde birbirine benzer yönleri bulunmakla birlikte (Md.23-Md.29) önemli bir fark bulunmaktadır. 1961 Anayasası " gazete ve dergi çıkarılması önceden izin alınması ve mali teminat şartına bağlanamaz" hükmünü getirmekte ise de 1982 Anayasası bu hükmü tekrarladıktan sonra 2. fıkrada "kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir" hükmünü getirmektedir. Bu maddelerin karşılaştırılmasından da anlaşılacağı gibi 1982 Anayasası kendini koruma altına aldığını görmektediriz.

Kitap ve broşür yayını 1961 Anayasasına göre izne bağlı tutulmaz, sansür

edilemez (Md.24) şeklinde belirtilmesine rağmen 1982 Anayasasında bu maddeye karşılık bir madde bulunmaması ilginçtir.

Basın ve yayın araçlarının müsadere edilebileceğini hükme bağlamıştır. Basın dışı haberleşme konusunda ise (Md.26-Md.31) 1961 Anayasası şu hükmü getirmiştir "Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlara ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamalar koyamaz". 1971 Anayasa değişikliğinde bu hüküm "kamu düzeni" devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" kıstasları ile sınırlandırmalar getirilir. 1982 Anayasasında ise 13. maddeye gönderme yaparak (Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması) bu konu da daha sıkı bir önlem alma ihtiyacı duymuştur.

Cevap ve Düzeltme hakkı 1961 ve 1982 Anayasasında da yer almıştır. Ancak 1982 Anayasasında bir farkla şu belirtilmiştir 7 gün içerisinde işleme başlama zorunluluğu getirmiştir.

Buraya kadar yapmış olduğumuz karşılaştırmaların sonucunda şu anlaşılmaktadır ki hukuki metinler mevcut siyasi durumun gerekleri sonucunda şekillenmiştir. Siyasal yapı, otoriter görünüme büründüğünde, kanunlar basın özgürlüğünü aşırı derecede sınırlandırmıştır. Otoriter yapıya tepki olarak ortaya çıkan basın özgürlüğü döneminde ise basın özgürlüğüne hizmet eden hukuki metinler yapılmıştır. Yani dönemsel gelişmeler mevcut siyasi ortama paralel olarak bazen otoriter bazen de liberal nitelikte karşımıza çıkmaktadır.

Siyasi iktidarlar genellikle basından faydalanmaya hatta onu kullanmaya çalışırlar. İktidara gelmeden önce çok iyi olan ilişkiler genellikle iktidar olmanın vermiş olduğu yıpranma payı da göz önüne alındığında eleştiriyi kaldıramaz hale gelir. İşte o zaman basın için zor günler başlar ve özgürlükler sınırlandırılmaya başlanır. İşte böyle dönemsel değişmelerin etkisinde kalmamak için Basın Özgürlüğünün çok iyi hukuki metinler içinde garanti altında tutulması ve bu metinler içinde genel sınırlarının yoruma açık olmadan çizilmesi gerekmektedir.

Ancak bugüne kadar ki Anayasal geçmişimizde Basın özgürlüğü konusu hiç bir zaman gerçek hakkını alamamıştır. Almak için gösterilen hatta belli ölçüde başarılı çalışmalarda demokrasi dışı hareketlerle geri alınmıştır. Bu kadar kolay geri alınmasının bir sebebi de verilen haklarında demokrasi dışı güçler tarafından verilmiş olmasıdır. Böyle oluncada geri almak doğal olarak çok kolay olmaktadır.

Sonuç olarak son bir cümle söylenecek olursa basın özgürlüğü konusunda bu ülkede daha çok mücadeleler yapılacaktır, ancak bugüne kadar yapılan mücadeleler gözönünde bulundurulduğunda gelecekte basın özgürlüğünün bu ülkede tam

anlamıyla yerleşeceğine inancım daha da artmaktadır. Çünkü gelişmiş modern toplumlardan biri olmak istiyorsak basın özgürlüğünü tam anlamıyla hukuki metinlerimize yerleştirmek zorundayız.

DİPNOTLAR

- 1) Heredotos, Heredot Tarihi, Çev: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İst., 1982 s.76
- 2) Korkmaz Alemdar, Türkiyede Çağdaş Haberleşmenin Kökenleri, A.İ.T.İ.A. yay. no:165, Ankara, 1981. s.3
- 3) Robert Stevenson, Communication Development and the third world/ The Global Politics of Information, New york, Longman, 1988, s.125
- 4) Memo Laurousse, Milliyet Yayınları, Cilt 3,s.224-225
- 5) Sulhi Dönmezer, Basın ve Hukuku, İstanbul, 1976, s.38
- 6) Cevdet Perin, Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü, Remzi Kitabevi İstanbul, 1974, s.112-113
- 7) Kayıhan İçel, Kitle Haberleşme Hukuku, Bete yay., İstanbul, 1990, 85
- 8) A.g.e., s.86
- 9) A.g.e., s.88
- 10) Enver Behnan Şopolyo, Türk Gazeteciliği Tarihi, Güven mat. Ankara, 1969, s.26
- 11) İçel, a.g.e., 91
- 12) Çetin Özek, Basın Suçlarında Ceza Sorumluluğu, İ.Ü.yay. no.1795, İstanbul, 1972,s.45
- 13) Özek, a.g.e., s.47
- 14) A.g.e., s.48
- 15) Server Tanilli, Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Sulhi Garan mat., İst., 1976, s.76
- 16) Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi, Gençek yayınevi, İstanbul, İstanbul, 1973, s.45
- 17) A.g.e., s.47
- 18) Remzi Balkanlı, Basın Hürriyeti, İ.Ü. Yay. No: 481, İstanbul, 1961, s.38
- 19) A.g.e., s.41
- 20) Topuz, a.g.e., s.51
- 21) Ali Gevgilili, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk, Bağlam yay. , İstanbul, 1990, s.72
- 22) Server Tanilli, Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Sulhi Garan mat., İst, 1976, s.54
- 23) A.g.e., s.56
- 24) Server İskit, Türkiye'de Matbuat idareleri ve politikaları, Basın Yayın Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943, s.77
- 25) A.g.e., s.79
- 26) Cevdet Kudret, Abdülhamid Devrinde Sansür Milliyet yay., İst., 1977, s.63
- 27) Burhan Kuzu, Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988, s.36-37
- 28) Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980, s.147

- 29) A.g.e., s.150
- 30) Perin, a.g.e., s.133
- 31) Kuzu, a.g.e., s.101
- 32) Ali Gevgilili, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar, Bağlam yay., İstanbul, 1989, s.50
- 33) Doğan Avcıoğlu, Türkiyenin Düzeni, I.Cilt, Tekin yay. İstanbul, 1975, s.171
- 34) A.g.e., s.175
- 35) Taner Timur, Çok Partili Hayata Geçiş, İletişim yay., İst., 1991, s.69
- 36) Kudret, a.g.e., s.68
- 37) Özek, a.g.e., s.55
- 38) Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi, Savaş yay., ist., 1985, s.74
- 39) Metin Toker, Tek Partiden Çok Partiye, Bilgi yay., İst., 1990, s.39
- 40) A.g.e., s.41
- 41) Emre Kongar, Türkiyenin Toplumsal Yapısı, Cem yay. İstanbul, 1976, s.112
- 42) Tanilli, Anayasalar ve siy., s.84
- 43) A.g.e., s.87
- 44) Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin kurulması (1923-1931) Yurt yay., Ankara 1981, s.127
- 45) A.g.e., s.128
- 46) Çetin Yetkin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945) Altın cilt. İstanbul, 1983, s.67
- 47) Mehmet Kabasakal, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi Tekin yay, İstanbul, s.43
- 48) A.g.e., s.54
- 49) Kudret, a.g.e., s.75
- 50) İskit, a.g.e., s.751
- 51) Dönmezer, a.g.e., s.175
- 52) A.g.e., s.167
- 53) A.g.e., s.172
- 54) Bülent Tanör, Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası Öncü kitb. İst., 1969, s.82
- 55) A.g.e., s.94
- 56) Sevgilili, "Basın" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt I. İletişim yay., İstanbul, 1984, s.74
- 57) Tunçay, Türkiye Cum. Tek parti yön., s.142
- 58) A.g.e., s.146
- 59) Toker, a.g.e., s.84
- 60) A.g.e., s.97
- 61) A.g.e., s.108
- 62) A.g.e., s.122
- 63) Timur, a.g.e., s.75

- 64) Ahmet Danişman, Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önemleri, A.Ü.Bas. Yay. Y.O. no: I, Ankara, 1982, s.24
- 65) A.g.e., s.27
- 66) Doğan AVCIOğLU, Devrim ve Demokrasi üzerine, Tekin yay., İst., 1980, s.148
- 67) Hikmet BİLA, C.H.P. ve Sonrası, Milliyet yay., İst., 1987, s.49
- 68) Sahir Erman-Çetin Özek, Açıklamalı Basın Kanunu ile ilgili Mevzuatı 3. Basım, Gülen Ofset, İstanbul, 1991, s.71
- 69) Semih Gemalmaz-Osman Doğru, Türkiye'de Basın Özgürlüğü Mevzuatı, Basın Konseyi yay., İst, 1990, s.65
- 70) Özkan Tikveş, "Basın ve basın dışı Haberleşme vasıtaları ile yapılan yayınlarda sansür ve 1961 Anayasası", I.H.F.M., C.XXX, 1964, s.54
- 71) A.g.m., s.55
- 72) Tanör, a.g.e., s.94
- 73) A.g.e., s.96
- 74) Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, Bağlam yaya, İst., 1973, s.243
- 75) A.g.e., s.245
- 76) A.g.e., s.247
- 77) Taha Parla, Türkiyenin Siyasal Rejimi, Onur yay., İst., 1986, s.43
- 78) Özek, "İki Demokratik Ülke: Türkiye ve Almanya'da Basın Özgürlüğünün sorunları, 12-13 Kasım 1990, 7.Türk-Alman Gazeteciler Semineri, Konrad Adeneaur Vakfı, İstanbul, 1990, s.21
- 79) Parla, a.g.e., 48
- 80) Ahmet Oktay, Toplumsal Değişme ve Basın, B/F/S yay., İst., 1987, s.78
- 81) A.g.e., s.81

KAYNAKÇA

- ALEMDAR, Korkmaz, Türkiyede Çağdaş Haberleşmenin Kökenleri, A.İ.T.İ.A. yayınları No: 165, Ankara, 1981
- ANA BRITANICA, Ana Yayıncılık, Cilt 3, İstanbul, 1987
- AVCIOğLU, Doğan, Devrim ve Demokrasi Üzerine, Tekin yay., İstanbul, 1980
- AVCIOğLU, Doğan, Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt 3, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974
- AVCIOğLU, Doğan Türkiyenin Düzeni, I. Cilt, tekin yay. İstanbul, 1975
- AYDEMİR, şevket Süreyya, İkinci Adam, Cilt 3, Remzi Kitabevi, 1968, İstanbul
- AYDEMİR, şevket Süreyya Tek Adam, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986
- BALKANLI, Remzi, Basın Hürriyeti, İ.Ü. Yay. no: 481, İstanbul, 1961
- BİLA, Hikmet, C.H.P. ve Sonrası, Milliyet yay., İstanbul, 1987
- BOROTAV, Korkut, Türkiye'de Devletçilik, Savaş yay. Ankara, 1982
- DANIşMAN, Ahmet, Basın özgürlüğünün Sağlanması Önemleri, A.Ü. Bas.Yay. Y.O. yay. no: I, Ankara, 1982
- DÖNMEZER, Sulhi, Basın ve Hukuku, İstanbul, 1976
- EROğUL, Cem, Demokratik Parti (Tarihi ve ideoljisi), (Yayımlanmış Doktora

- Tezi), Sevinç mtb., Ankara, 1970
- KINROSS Lord, Çev: Necdet Sander, Atatürk, Altın Kitaplar, İstanbul, 1988
 - KONGAR, Emre, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976
 - KUDRET, Cevdet, Abdülhamid Devrinde Sansür, Milliyet yay., İstanbul, 1977
 - KUZU, Burhan, Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988
 - MİLLÎ GÜVENLİK KURULU Gen. Sek. Yay. no: I, Devletin Kavram ve Kapsamı, Ankara, 1990
 - OKTAY, Ahmet, Toplumsal Değişme ve Basın, B/F/S Yay., İstanbul, 1987
 - ÖZEK, Çetin, Basın Suçlarında Ceza Sorumluluğu, İ.Bas.ü.b.Yay. no: 1795, İst., 1972
 - ÖZEK, Çetin, "İki Demokratik Ülke: Türkiye ve Almanya 'da Basın Özgürlüğü'nün Sorunları", 12-13 Kasım 1990, 7. Türk-Alman Gazeteciler semineri, Konrad Adeneaur Vakfı, İstanbul, 1990
 - PARLA, Taha, Atatürk'ün Nutku, Cilt I, İletişim yay., İstanbul, 1981
 - PARLA, Taha, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, İletişim yay., Cilt 2 İst., 1990
 - PARLA, Taha, Türkiye'nin Siyasal Rejimi, Onur yay., İstanbul, 1986
 - PERİN, Cevdet, Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974.
 - ERMAN Sahir, ÖZEK Çetin, Açıklamalı Basın Kanunu ile ilgili Mevzuat, 3. Baskı, Gülen Ofset, İstanbul, 1990
 - GEMALMAZ Semih, Doğr Osman, Türkiye'de Basın Özgürlüğü Mevzuatı, Basın Konseyi yayınları, İstanbul, 1990
 - GEREKÇELİ ANAYASA, Değişim yay. İstanbul, 1984
 - GEVGİLİLİ, Ali, "Basın", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt I, İletişim yay., İstanbul, 1984
 - GEVGİLİLİ, Ali, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar Bağlam yay, İstanbul, 1984
 - GEVGİLİLİ, Ali, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk, Bağlam yay., İstanbul, 1990
 - GEVGİLİLİ, Ali, Yükseliş ve Düşüş, Bağlam yay. İstanbul, 1973
 - HEREDETOS, HEREDOT TARİHİ, Çev: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982
 - İÇEL, Kayıhan, Kitle Haberleşme Hukuku, Beta yay. İstanbul, 1990
 - İSKİT, Server, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Basın Yayın Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943
 - KABASAKAL, Mehmet, Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi, Tekin yay., İstanbul, 1991
 - SEVENSON, Robert, Communication Development and the third world/The Globa Politics of Information, New York, Longman, 1988
 - ŞOPOLYO, Enver Behnan, Türk Gazeteciliği Tarihi, Her yönüyle Basın Güven mat.

Ankara, 1969

- TANILLI, Server, Anayasalar ve Siyasal Belgeler, Sulhi Garan Mat., İst, 1976
- TANILLI, Server, Devlet ve Demokrasi, Savaş yay., İst., 1985
- TANÖR, Bülent, Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası, Öncü Kit. İst., 1969
- TIKVEŞ Özkan, "Basın ve Basın Dışı Haberleşme Vasıtaları ile yapılan yayınlarda sansür ve 1961 Anayasası" , İ.H.F.M., C.XXX, 1964
- TIMUR, Taner, Çok Partili Hayata Geçiş, İletişim yay., İst., 1991
- TOKER, Metin, Demokrasiden Darbeye (1957-1960), Bilgi yayınevi, İst., 1991
- TOKER, Metin, Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950), Bilgi, yayınevi, İstanbul, 1990
- TOPUZ, Hıfzı, Türk Basın Tarihi, Gerçek yayınevi, İstanbul, 1973
- TUNCAY, Mete, "Siyasi Tarih : 1908-1980"- Çağdaş Türkiye Tarihi, Koordinatör: Sina Akşin, 4. Cilt, İst., 1980
- TUNÇAY, Mete, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931) Yurt yay, Ankara, 1981
- TURHAN, Mümtaz, Garplışmanın Neresindeyiz?, Yağmur Yay., İst., 1980
- YETKİN , Çetin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945) Altın Kitaplar, İstanbul, 1983